

**LAMBERTO DONATI, IL »NON FINITO« NEL LIBRO ILLUSTRATO AN-
TICO**, Leo S. Olschki editore, Firenze, MCMLXXIII, VIII + 276 str., 170 ill.
Lire 14.000.

Knjiga obrađuje nedovršene likovne elemente starih knjiga, i to pretežno onih dok je tiskarsko umijeće bilo još »u pelenama« (lat. incunabula), po čemu su knjige tiskane do ponoći 31. prosinca 1500. dobile ime »inkunabule« (hrv. prvotisci). Pisac — inače poznati talijanski bibliolog i bibliograf — na ovaj rad bio je potaknut činjenicom da su mnogi stari tiskari, a s njima i umjetnici, ponekad odustajali od započetog posla na konačnom dovršavanju likovne obrade knjige šaljući je tako nedovršenu u tisak.

Da shvatimo problematiku koju tretira Donatijev rad, treba se prisjetiti načina pripremanja ilustracija koji je bio u općoj upotrebi sve do praktične primjene moderne fotografske tehnologije u tiskarskom umijeću. Dok su brigu oko slaganja pisanog dijela knjige (teksta) preuzimali slovoslagari (tipografi), njezina likovna oprema (ilustracije) bila je povjeravana umjetniku drvorescu (ksilografu) ili metalorescu (metalografu), čiji se zadatak sastojao u pripremi klišea, za koji je najprije morao napraviti detaljan nacrt na papiru a zatim ga mehanički urezati u drvo (ksilografija) ili metal (metalografija). U tom dijelu posla, zbog nemara ili želje da knjiga što prije iziđe na tržište, nerijetko susrećemo likovnu nedorečenost pojedinih detalja, koji se, otisnuti na papir, manifestiraju u obliku crnih ili bijelih neizradenih površina predviđenih za likovni detalj, kao što su npr. grb, štit, natpis, moto itd. Takva površina, naravno, estetski odudara od okolne likovno dovršene plohe.

Ta je pojava, srećom, bila relativno kratkog vijeka. Kada je, naime, mlado tiskarsko umijeće u prvim desetljećima XVI st. preboljelo dječju bolest oponašanja rukopisa ne samo u obliku i izboru slova nego i u likovnoj, često nedorečenoj opremi knjige te splasnulo prvotni zanos izazvan mogućnošću neograničenog mehaničkog umnožavanja teksta, tiskari su počeli posvećivati veću pažnju kako grafičkom, tako i likovnom izgledu knjige, pa je samim time iščeznuo navedeni fenomen.

Donati u svom radu upozorava ne samo na one očite nego i na manje uočljive grafičke i dekorativne defekte, koje može zapaziti samo dobro izvježbano oko. Isto tako on dobro luči nenamjerno učinjene propuste od namjernih, koji u složenom kontekstu tiskarske tehnike imaju određeno značenje.

Opisani grafički i likovni defekti prisutni su ne samo u knjigama tiskanim u manjim provincijskim centrima, u kojima se udomaćio genijalni Gutenbergov pronalazak, nego ih nerijetko možemo naći i u gotovo svim kulturnim središtima Italije, Njemačke, Francuske, Engleske i Nizozemske, pa stoga nije nikakvo čudo ako ih susretnemo i u rijetkim knjigama toga doba tiskanima kod nas.

Napominjemo da se interes autora nikako ne ograničava isključivo na likovnu stranu knjige, čijoj problematici, naravno, posvećuje najviše prostora. On svoja zapažanja proširuje i na pitanje nastanka ilustrirane knjige kao usavršenog mehaničkog načina umnožavanja iluminiranih rukopisa, osvrćući se posebno na ulogu inicijala, ukrasnih natpisa, ilustracija itd., koji su jednaki ili gotovo jednaki u rukopisima i tiskanim ilustriranim knjigama, a ujedno su ne samo dekorativni nego i integralni dio teksta. I upravo ti zajednički elementi, između ostaloga, čine most koji spaja dva tako različita kulturna razdoblja kao što su srednji vijek i renesansa.

Treba naglasiti da se autor ne upušta u teoretiziranje, niti se gubi u ekstenzivnom razlaganju tehnike izrade ilustrirane knjige. On svoje izlaganje redovito usko povezuje s konkretno odabranim karakterističnim primjerom u kojemu je zapažen neki od navedenih defekata, potkrepljujući ga impozantnim brojem ilustracija (170), kojih oština varira ovisno o kvaliteti izabranog primjera. Brojne praktične primjedbe u vezi s tehnikom i načinom izrade ilu-

strirane knjige odaju vrsnog poznavaoa problematike mladog tiskarskog umijeća.

Donatijev stil — iako stručan — prilično je lagan, a jezik lako razumljiv, tako da se njegovom knjigom mogu korisno poslužiti i oni koji ne vladaju najbolje talijanskim jezikom.

Upotrijebljena literatura uglavnom se odnosi na karakteristične primjere na kojima autor razvija svoje izlaganje. Mislimo da bi ova inače vrijedna knjiga svakako još više dobila na značenju da su — makar i na kraju — navedena važnija djela koja se odnose na spomenutu problematiku.

Knjiga Lamberta Donatija po svojoj vrsnoj obradi likovnog aspekta mlade knjige predstavlja nesumnjiv znanstveni prilog poznavanju ranog tiskarskog umijeća, pa će kao takva sigurno korisno poslužiti svima koji se bave spomenutom tematikom.

S. Krasić

ARCHIVMITTEILUNGEN, br. 2, 3, 4, 5 i 6, god. 1973.

Kao i u dosadašnjim godištim ovaj arhivistički dvomjesečnik, koji izdaje Arhivska uprava Njemačke DR, tretira različite probleme arhivističke teorije i prakse, a donosi i izvještaje, konzultacije i recenzije stranih i domaćih časopisa.

Općenite članke iz arhivistike daju B. Brachmann *Die Tondokumentation* (3), H. Harnisch *Die Bedeutung von Archivgut für die Aufgabestellung des Landeskulturgesetzes*. Pisac želi naglasiti značaj arhivske građe koja može poslužiti različitim privrednim granama u donošenju odgovarajućih mjera. W. Beyer piše *Traditionskabinet — eine Betriebschronik besonderer Art*. U članku ističe značaj ovih spomen-kabineta u poduzećima. O modernim sredstvima u registraturama piše R. Seiche *Moderne Registraturmittel-Formen und Tendenzen* (6). Ostali članci sadrže iskustva iz rada pojedinih arhiva.

Posebni članci se bave valorizacijom arhivske i registraturne građe (Bewertung). K. Metschies piše *Hilfsmittel für die weitere Vereinfachung des Kassationsverfahrens* (3), *Archivische Bewertung literarischer Nachlässe*, G. Schmid (4), Lieselott Enders piše *Theorie und Praxis im Bewertungsprozess am Beispiel neuer Bewertungshilfen* (6). Iz ovoga članka saznajemo da je završen rad na t. zv. Registraturbildnerlisten tj. na rasporedu stvaralaca registratura u jednu od tri kategorije i to na području nadležnih arhiva. Ovaj zadatak bio je određen još 1965. godine na osnovu »Grundsätze der Wertermittlung für die Aufbewahrung und Kassation von Schriftgut der sozialistischen Epoche in der DDR«. Trebalo je najprije izraditi općenite Muster-liste stvaralaca registratura i na osnovu njih obaviti spomenuti posao. Ostala pitanja iz valorizacije obrađuju iskustva i rad pojedinih arhiva.

Obradi građe (Erschliessung) posvećena je također posebna pažnja. Nekoliko arhiva donosi svoja iskustva, a posebno je u dva članka tretiran problem popisivanja zapisnika sjednica — Protokoll.

Nekoliko članaka obrađuje školovanje i dalje usavršavanje arhivista i nižeg arhivskog kadra.

Arhivskoj tehnici posvećena je također pažnja. Među ostalim spomenut ćemo članak W. Schefflera *Brandwarn- und meldeanlagen für Archive* (5) te A. Schlegela *Der Mikrofilm als Mittel der Rationalisierung der Verwaltungsarbeit* (6).

Izvještaji sadrže prikaze izložaba, kongresa, savjetovanja itd.

Mi ćemo se detaljnije osvrnuti na konzultacije koje u ovom godištu tretiraju probleme arhivske terminologije u DDR. Naime, tamo se radi na jednom leksikonu arhivistike (Lexikon Archivwesen der DDR). Na osnovi jedne tematski razrađene liste prijedloga arhivističkih pojmova veliki broj arhivi-